

D. P. Gorskij: „Jazyk“ exaktných vied, jeho zvláštnosti a význam	193
Z terminológie genetiky IV	198
Z veterinárskej terminológie	206
Z rusko-slovenskej lodárskej terminológie	212

DISKUSIA

P. Guľa: K terminológii terminológie	214
--	-----

ZPRÁVY

V. Hečko: P. A. Mantejfel, S. A. Larin, Vlci a ich ničenie	218
V. Dujčíková: Palla-Šmid, Príručka pre lúštitelov a zostavovateľov krí- zoviek	221
J. Horecký: Vocabulaire electrotechnique international	223

SLOVENSKÉ ODBORNÉ NÁZVOSLOVIE
ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ROČNÍK VI — 1958 — ČÍSLO 7

Vydáva

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave

Hlavný redaktor dr. Jan Horecký

Tajomníčka redakcie Gertrúda Tanušková

Redakčná rada: dr. Ferdinand Buffa, Viera Dujčíková,

dr. Ján Horecký, Gertrúda Tanušková

Redaktorka časopisu Terka Zachardová,

technický redaktor Vladimír Štefanovič

Redakcia a administrácia: Bratislava, Klemensova 27

Vychádza mesačne raz

Ročné predplatné Kčs 24,—, Jednotlivé číslo Kčs 2,—

Predplácanie časopisu možno zastaviť len koncom kalendárneho roku

Novinové výplatné povolené Poštovým úradom Bratislava 2 pod číslom

231/prepr. 1955

Rukopis zadaný v máji, vytičený v júni 1958

Vytlačili Polygrafické závody, národný podnik, závod 2, Bratislava

Povolený výmerom PIO č. 12067/54-IV/2. A-00000

„JAZYK“ EXAKTNÝCH VIED, JEHO ZVLÁŠTNOSTI A VÝZNAM

D. P. Gorskij

V modernej buržoáznej pozitivistickej filozofii sa dnes zoširoka diskutuje o otázke tzv. jazyka exaktných vied. Súčasní pozitíviisti pri tom prekrúcajú úlohu a význam týchto pomocných vyjadrovacích prostriedkov, ktoré sú veľmi rozšírené v matematickej, matematickej logike, chémii, matematickej fyzike a ostatných exaktných vedách. Novopositíviisti tvrdia, že národné jazyky nemôžu byť plnohodnotným dorozumievacím prostriedkom medzi ľuďmi pre významovú mnohoznačnosť slov a nelogickosť a že dnešné národné jazyky sa majú zreformovať podľa „jazykov“ exaktných vied, kde každý znak má jeden jediný význam a kde vzťahy medzi znakmi sú ukazovateľmi logickej súvislosti medzi označovanými predmetmi, čiže kde sa dosahuje úplná zhoda medzi logickými a gramatickými kategóriami. Príkladom takéhoto dokonalého „jazyka“ môže byť hociktorý číselný výraz matematickej logiky.

Každý logický číselný výraz je axiomaticky skonštruovanou disciplínou, v ktorej premenné znaky označujú myšlienky a predmety s rozličným konkrétnym obsahom a stále znaky (logické konštanty) označujú logické súvislosti (vzťahy) alebo operácie na predmetoch alebo myšlienkach, ktoré môžu mať hocikaký konkrétny obsah. V logických číselných výrazoch sú okrem toho stanovené pravidlá, ktoré umožňujú získavať z jednoduchých predmetov (v druhom prípade myšlienok) nové predmety (alebo myšlienky), ktoré majú význam pre daný číselný výraz, ako aj pravidlá záveru, ktoré umožňujú z dokázaných súdov získavať iné dokázané sudy.

Reformovanie národných jazykov podľa vzoru „jazykov“ exaktných vied spájajú súčasní pozitíviisti s „vedeckou“ metodológiou, ktorú práve spracúvajú. Novopositíviisti popierajú ľudské myslenie ako reálnu skutočnosť na základe toho, že myslenie človeka ako také nikto nikdy nepozoroval v osobnej praxi. Človek pozoruje v praxi len činy ľudí, chápe ich reč, klasifikuje, študuje tieto fakty a vtedy, keď hovorí o ľudskom myslení, nemá na zreteli nič iné okrem týchto faktov. Preto jazyk ľudí — hovoria pozí-

tivistu — má byť zostavený tak, aby umožňoval ihneď vniknúť do logiky toho, o čom človek uvažuje. Každá vedecká teória má byť zostavená ako dokonaly jazyk, ktorý odhaľuje logické súvislosti medzi časťami teórie. Logické súvislosti medzi predmetmi sú pritom nepodloženými konštrukciami rozumu, pretože „jazyk“ exaktných vied — podľa novopozitivismu — konštruujeme celkom voľne: pravidlá takéhoto jazyka (a teda aj pravidlá logiky) sa podobajú pravidlám hry v karty (v tom je podstata „zásady tolerance“ R. Carnapa).

Zámenu logickej analýzy teórie jazykovou analýzou jazyka teórie používajú novopozitivistu na zdôrazňovanie agnosticizmu a na vpašovanie subjektivismu do vedy. Uvedieme malý príklad takejto jazykovej analýzy. A. I. Ayer v článku *Filozofia vedy (Scientific Thought in the Twentieth Century, London 1951)* sa pokúša pomocou jazykovej analýzy riešiť sporné otázky fyziky s psychológiou. Spor o existencii mimovoľného je z Ayerovho hľadiska scholastická otázka, pretože v danom prípade ide o pseudoprobém. Behavioristi, ktorí popierajú existenciu mimovoľného, a Freud, ktorý je zástancom existencie mimovoľného, majú pravdu a súčasne ju aj nemajú. Ayer sa pokúša riešiť tento spor a aplikuje na vedecké otázky jazykovú analýzu. Veta o reálnej existencii mimovoľného ako aj vety, ktoré ju popierajú, nepatria samému „jazyku vedy“, pretože psychológia nemôže urobiť taký experiment, ktorý by dokázal alebo vyvrátil existenciu mimovoľného. Tieto vety sú z Ayerovho hľadiska vetami metajazykového rázu a patria do metajazyka (ako aj bárskoré iné vety filozofického rázu). Filozofické vety metajazyka (t. j. takého filozofického jazyka, pomocou ktorého interpretujeme vety jazyka vedy a vety o zmyslových údajoch) sú vetami, ktoré nepodliehajú overeniu v pokuse, a preto im všeobecne môžeme prísúdiť hocijaký zmysel a určiť bársaký význam. Podľa toho, aký zmysel im dáme, stavíme sa na stanovisko toho-ktorého filozofického smeru. Možná je hocijaká filozofická interpretácia viet vedy, ak jej neprípisujeme objektívny obsah a nezahŕňujeme do sústavy vedeckých viet. Otázka reálneho existovania toho alebo iného javu, nekonztatovaného pokusom, ako aj všeobecné riešenie filozofických otázok sa redukuje na otázku významu zodpovedajúcich slov používaných vo filozofickom jazyku, takých, ako „reálna existencia“, „slnota“, „myslenie“, „mimovoľné“ atď. „Táto otázka môže byť slovnou iba v tom zmysle, — píše Ayer — že nezahŕňa pochybnosť o podstate faktov, ale o výbere cesty na ich opísanie. Takto freudovec, ktorý trvá na realísti mimovoľného, a behaviorista, ktorý vysvetľuje mimovoľné ako vhodný symbol, nemôžu

mať rozdielnu mienku o čomkoľvek, podliehajúcim ich pozorovaniu. . . . Môžu sa rozchádzať iba v tom, že prví chcú hovoriť o realite existencie javov alebo procesov, ktoré charakterizovali ako také, ktoré sa nachodia za javmi, a druhí chcú obmedziť použitie týchto slov len na to, čo je prístupné pozorovaniu. . . .“ Voľba cesty na opísanie údajov vedy môže byť podľa Ayera rozličná. Analogickým spôsobom sa Ayer pokúša dokázať, že pravdu majú tí fyzici, ktorí si myslia, že zásada neurčitosti vyjadruje obmedzené možnosti nášho poznania, ale súčasne majú pravdu aj tí, ktorí hovoria, že táto zásada odráža objektívnu podstatu javov, ktoré vznikajú v mikrokozme. Podľa jeho názoru omyl prvých i druhých spočíva len v nechápaní toho, že uvedené otázky súvisia s interpretáciou filozofických viet a preto každé z týchto navzájom si nepriateľských hľadísk je v určitom zmysle opodstatnené.

Novopozitivistu takto premenili jazyk z mocného prostriedku poznania, akým v skutočnosti je, na nástroj, ktorý zdôvodňuje agnosticizmus, na nástroj, pomocou ktorého dokazujú, že naše poznanie zahrňuje len oblasť javov a že podstata predmetov, ktoré priamo nevnímame, je pre nás nepoznatelná. Jazyk a jazyková analýza sú pre nich prostriedkom, pomocou ktorého dokazujú, že abstrakcie sú fikciami, že zásadne a dôležité filozofické otázky (vzťah myslenia k bytiu, ako aj otázka o objektivnom jestvovaní času, priestoru a príčinnosti), sú otázkami, ktoré pre vedu nemajú nijaký význam.

Z uvedených Ayerových úvah vyplýva, že novopozitivistické učenie, ktoré vyhlasuje za jedinú realitu našu skúsenosť, ktorej pôvod a ráz si vraj môžeme zistiť pomocou individuálneho, uskutočňovaného v osobnej skúsenosti experimentu, učenie, ktoré vyhlasuje otázky materialistického alebo subjektívno-idealistického vysvetľovania našej skúsenosti za pseudoprobém, nie je ničím iným ako rekonštruovaním machistického učenia o neutrálne skúsenosti. Novopozitivistické učenie opakuje machistické tézy, ktorých neudržateľnosť skvele osvetlil V. I. Lenin vo svojej práci *Materializmus a empiriokriticizmus*. V. I. Lenin dokázal, že pokusy povýšiť sa nad materializmus a idealizmus sú v skutočnosti zamaskovaným úsilím pozitivistov hájiť subjektívny idealizmus. Pokusy novopozitivistov odstrániť z filozofie hlavnú filozofickú otázku, dokázať, že oblasť poznania je oblasťou priamo pozorovaných javov (na realizáciu týchto pokusov používajú jazykovú analýzu — jediné, čo ich odlišuje v danej otázke od machizmu, sú prostriedkami zastareňo boja s materializmom, pretože boj proti materializmu z pozícií otvoreného idealizmu nemá dnes úspech, lebo otvorený subjektívno-idealistický ná-

hľad na svet je v kriklavom protirečení s rozvojom vedy a praxou každodenného života.

Sofizmus novopozitivistov, ktorý používajú na zdôvodnenie svojho názoru na skúsenosť ako na jedinú realitu, názoru, podľa ktorého nemá význam klásť otázku o objektívnom jestvovaní hmoty, príčinnosti, času a priestoru a o jestvovaní abstrakcie, spočíva v tom, že popierajú dôkazy založené na spoločenskej skúsenosti človeka a na zovšeobecnení skúsenosti rozvoja vedy.

Spoločensko-historická prax človeka a skúsenosť vývinu všetkých vied dokazujú, že najmä materialistickému svetonázoru, ktorý prijíma každý človek v procese svojej pracovnej, svet pretvárajúcej činnosti, ktorú potvrdzuje úspechy konkrétnych vied, vďačí ľudstvo za svoj pokrok. Čo sa týka úsilí dnešných pozitivistov (tzv. sémantických idealistov) reformovať národné jazyky podľa vzoru „jazykov“ používaných v exaktných vedách, táto zámena je neuskutočniteľná z týchto dôvodov:

1. „Jazyk“ vzorcov exaktných vied slúži úzkym účelom objektívnych súvislostí, ktoré študuje tá-ktorá disciplína. Sféra použitia týchto jazykov (presnejšie pomocných vyjadrovacích prostriedkov) je veľmi ohraničená: vznikajú a používajú sa v určitej oblasti predmetov, ktoré študuje tá alebo iná vedná disciplína.

2. Pomocou jazyka vyjadrujeme nielen objektívne súvislosti medzi predmetmi okolitého sveta, ale aj svoj vzťah k rozličným predmetom, svoje emócie, svoje vôľové pohytky, kým „jazyky vedy“ sú schopné vyjadrovať len objektívne súvislosti medzi študovanými predmetmi skutočnosti.

3. Zvukový jazyk je historicky utvorivší sa jav a jeho vývin ako spoločenského javu nezávisí od vôle členov spoločnosti. Podobne ako nové pokolenie, keď vstupuje do života, nachádza už hotové, predchádzajúcimi pokoleniami vytvorené výrobné sily a výrobné vzťahy a pre začiatok ich musí prijať, prispôbiť sa, aby získalo možnosť vyrábať hmotné blaho, tak každý človek vychovaný v spoločnosti osvojuje si historicky utvorivší sa jazyk danej spoločnosti. Preto možno povedať, že vývin jazyka je prirodzený historický proces a zákony jeho vývinu majú objektívny ráz. Spomínané pomocné dorozumievacie prostriedky vznikajú zvyčajne z vôle a želania ľudu. Tak napr. význam znakov v číselných výrazoch matematickej logiky sa mení podľa potreby.

4. Jazyk je priamou skutočnosťou myšlienky. Myšlienka je zhmotnená v jazyku; jazyk a „jazyková hmota“ sú prostriedkom na formovanie myšlienky. Spomínané pomocné dorozumievacie prostriedky nie sú priamo realitou myšlienky. Význam rozličných

znakov v číselných výrazoch sa stanovuje prostredníctvom zvukového jazyka.

5. V jazykoch utvorivších sa historicky funkcia označovania predmetov (nominatívna funkcia) a funkcia vyjadrenia myšlienok o týchto predmetoch vystupujú v organickej jednote.

To znamená, že ak čítame knihu alebo počujeme cudziu reč, nielenže sa dozvieme, o čom hovorí človek, ale dozvieme sa aj, čo si myslí o tých alebo iných predmetoch označovaných jeho slovami. Jazykom vzorcov sa označujú iba objekty a súvislosti a vzájomné vzťahy. Čo si človek myslí o predmetoch zachytených vo vzorcoch, keď nimi operuje — toto sa z jazyka vzorcov nemôžeme dozvedieť.

6. Čo sa týka skutočnosti, že v národných jazykoch sa stretávame s viacvýznamovými slovami a existujú v nich rozličné spôsoby na vyjadrenie tej alebo inej gramatickej súvislosti, je nevyhnutné zdôrazniť, že tieto fakty neprekážajú styku a vzájomnému dorozumeniu ľudí medzi sebou. Jazyk ako sústava historicky sa utvorivších javov a noriem vždy vystupuje v praktickom styku ako živá reč, kde slová a gramatické súvislosti sú dané kontextom. Kontext vždy umožňuje urobiť potrebné spresnenie a dosiahnuť úplné chápanie sa ľuďmi.

Súčasnne je nevyhnutné povedať, že používanie jazyka vzorcov (symbolov) v odbornom jazyku ako pomocného dorozumievacieho prostriedku je neobyčajne užitočné. Umožňuje v skrátenej podobe zachytiť rozličné vzťahy medzi študovanými objektmi. Tak namiesto toho, aby sme formulovali jeden zo zákonov sčítania v bežnom jazyku („súčet sčítancov nezávisí od ich poradia“), môžeme ho napísať v podobe krátkeho vzorca: $a + b = b + a$.

Namiesto toho, aby sme štruktúru kladného súdu formulovali v bežnom jazyku („v kladnom súde každému predmetu určitého množstva vyjadreného v pojme subjektu prináleží vlastnosť vyjadrená v pojme predikátu“), použijeme krátky vzorec „všetky S sú P“.

Keď poznáme význam symbolov, môžeme podľa toho-ktorého vzorca „jazyka symbolov“ súdiť o ráze vzťahu medzi študovanými objektmi zachytenými v tomto vzorci. Ak máme niekoľko myšlienok zapísaných v bežnom jazyku, napr. „Kniha môjho brata“, „Das Buch meines Bruders“, „The book of my brother“, tak z podoby a rozloženia spojenia znakov v týchto výrazoch nič nemôžeme povedať o charaktere a vzťahoch predmetov, ktoré odráža myseľ o týchto predmetoch. V danom prípade spojenie a podoba znakov v každej vete je iná, ale myšlienka, ktorú vy-

jadrujú, je tá istá. Vo vzorcoch H_2O , $a + b = b + a$, „všetky S sú P“ atď. sama podoba vzorca hovorí, aké vzťahy medzi predmetmi v rámci tej-ktorej vedy sú tu vyjadrené. To súvisí s tým, že v bežných jazykoch písaný znak označuje hlásku alebo skupinu hlások (napr. slovo), kým v „jazyku symbolov“ znaky označujú študované predmety, ich vlastnosti, vzťahy a s nimi uskutočňované operácie. Tak vo vzorci $a + b = b + a$ litery a a b označujú čísla, „+“ — operáciu sčítania, „=“ — vzťah rovnosti. Vo vzorci „všetky S sú P“ symbol S označuje pojem logického subjektu, P pojem logického predikátu.

Vo vzorcoch „jazyka symbolov“ často vyjadrujeme aj hotový výsledok a súčasne cestu, po ktorej môžeme k tomuto výsledku dôjsť. Vzorec $CaO + H_2O = Ca(OH)_2$ vyjadruje výsledok určitej chemickej reakcie ($Ca(OH)_2$ a súčasne ukazuje, akým spôsobom môžeme tento výsledok dostať (a to: spojením kyslíčnika väpenatého s vodou). Analogicky zápis „Ak súd“ „niektoré S sú P“ je pravdivý, tak je pravdivý aj súd „niektoré P sú S“ — vyjadruje aj výsledok určitého logického procesu (ako záver sme dostali správny súd „niektoré P sú S“) a ukazuje jednu z možných ciest, akými ho môžeme dostať (a najmä môžeme zameniť miestami S a P v ozajstnom súde, ktorý má štruktúru „niektoré S sú P“).

Všetko, čo sme povedali o „jazyku“ exaktných vied, znamená, že „jazyk“ vzorcov, napriek svojmu veľkému významu pre jednotlivé exaktné vedy, nielenže nemôže zameniť národné jazyky, ale nemôže byť ani vzorom, „ideálom“ pre národné jazyky, pretože aj ich podstata aj účel sa podstatne odlišujú.

Zo zborníka Myšlienke i jazyk (str. 109—116) preložila E. Kučerová

Z TERMINOLÓGIE GENETIKY IV

DNK teliesko

ekvivalent jadra u baktérií, dávajúci reakciu na kyselinu dezoxynukleotidovú (nem. DNS, angl. DNA)

daktyloskopia

vyšetrovanie odtlačkov prstov

daltonizmus = farbosleposť

dedičná chyba funkcie sieťnice pre vnímanie farieb

debilita

mierny stupeň slabomyselnosti

deficiencia

strata terminálneho segmentu chromozómu

deficietná duplikácia komplementárna

dve recipročným premiestením vzniknuté nevybalancované gaméty, z ktorej každá má duplikovaný segment druhej chýbajúci ABCB, ADCD; ak vytvorila zygotu, vyvíjajúci sa jedinec je životaschopný:

ABCB

ADCD

definitívne jadro

jadro tvorené splynutím dvoch centrálnych jadier v zárodočnom vaku u vyšších rastlín; tieto jadrá sú základom pre endosperm

degenerácia

postupné zoslabovanie životnosti organizmu, resp. jeho častí v tvaroch i funkciách tak u jedinca, ako aj u druhov

degresívna mutácia

prechod častí dedičného základu zo stavu inaktívneho do stavu aktívneho (podľa de Vriesa)

dechromatizácia

spätná tvorba euchromatínu v telofáze

dekondenzácia

fáza stavby jadra pred leptoténnou fázou, keď dochádza k akémusi nakypreniu heterochromatínu

dekonjugácia

abnormálne oddelenie sa párových chromozómov pred ukončením meiotickej profázy

delécia

strata interkalárnej časti chromozómu

desynapsis

predčasné rozdelenie chromozómových párov v meiotickej profáze

determinácia

určenie vývoja určitej časti zárodka u určitú časť dospelého organizmu

determinant

hypotetická číastočka protoplazmy riadiaca vývoj a dedičnosť (podľa Weismanna)

determinovaná disjunkcia

disjunkcia medzi chromozómami, ktoré nie sú v priamom spojení

deuterohermafrodit = druhotný hermafrodit

hermafrodit vzniknutý spätým fylogenetickým vývojom

deuterotokia

partenogenéza, pri ktorej sa z neoplođených vaječných buniek vyvíjajú jedince oboch pohlaví

deuthyalozóm

jadro nezrelej vaječnej bunky po druhom meiotickom delení

deviácia

1. odchýlka od priemeru,

2. vývojová zmena v priebehu ontogenézy

devolúcia = retrogresívna evolúcia
spätný vývoj

dezmon
hormón schopný vyvolávať mitózu

diagenický
prechádzajúci od samčej formy k samčej forme cez formu samičiu pomocou X chromozómu

diakinéza
posledná fáza melotickej profázy, v ktorej sa bivalenty s rozštiepenými chromozómami začínajú stavať do ekvatoriálnej roviny

dialelické križenie

1. križenie partnerov dvoch odlišných línii,
2. metóda porovnania šľachtiteľskej hodnoty dvoch samčekov tým, že sa postupne križia s tou istou samičkou alebo naopak

dialykarpický
majúci dva alebo viac oddelených karpelov

dilandrický
prechádzajúci od samičieho charakteru k samičiemu cez samčí pomocou pohlavných chromozómov

diapauza
pokojuvé štádium jadra zygóty medzi oplodením a ryhovaním

diarch
typ bipolárneho vretienka u vyšších rastlín

diaspáza
pretiahnuté zúženie jadra pri amitotickom delení

dlastém
rovina mitotického delenia bunky

diaster

1. usporiadanie chromozómov v ekvatoriálnej rovine tak, že voľnými koncami vyčnievajú von,
2. usporiadanie dcérskych chromozómov pri póloch deliacej figúry na konci mitózy alebo meiózy

dlatméza
prudké zaškrtenie jadra pri amitóze

díciá = dvojdomosť
výskyt samčích a samičích kvetov na dvoch typoch individuí

diécny = dvojdomy
majúci samčie a samičie kvety na dvoch typoch individuí

dientomofília
hmzomilnosť, pri ktorej časť jedincov určitých systematických skupín je opelovaná jedným druhom, časť iným druhom hmyzu

dicentrický
majúci dve centroméry

didiploid
jedinec so zdvojenou garnitúrou chromozómov

didiploidia
stav, pri ktorom dochádza k zdvojeniu chromozómovej garnitúry

diferenciácia chromozómov
tvárové rozlíšenie chromozómov v priebehu profázy

diferenciálna mitóza
mitóza, pri ktorej dcérske bunky majú rozličný počet chromozómov

diferenciálny odstup
vzdialenosť, v ktorej sa vytvára proximálna chizma od centroméry, typická pre daný chromozóm

diferenciálny segment
segment, ktorým sa dva chromozómy navzájom líšia a v ktorom nemôže dôjsť k výmene

difúzne jadro
zrnká a sieťovo jadrovej povahy rozložené rovnomerne po celej bunke baktérií

difyletický = dvojkmeňový
majúci dve línie vývojových článkov (descendentov)

digamétny
vytvárajúci dvojaké pohlavné bunky (gaméty), samčie a samičie, líšiace sa morfológicky alebo len fyziologicky

digeneutický
majúci dve obdobia rozmnožovania v roku

digénický
riadený dvoma génmi

digenomický
majúci pohlavné bunky s dvoma sádkami chromozómov

digynický = dvojkarpelový
majúci dva plodolisty

dihaploid
dvakrát haploidný organizmus

dihaploidný = dvakrát haploidný
vzniknutý z tetraploidu získaním iba polovice tetraploidnej garnitúry

diheterozygot
organizmus heterozygotný v dvoch pároch alel

diheterozygotný
heterozygotný v dvoch pároch alel

dihybrid = dvojnásobný hybrid
organizmus heterozygotný v dvoch alelomorfnych pároch

dihybridizmus

dihybridný stav

dihybridné štiepenie

štiepenie v potomstve dihybrida, t. j. štiepenie vo dvoch znakoch

dihybridný

heterozygotný v dvoch alelomorfných pároch

dichogamia

časovo rozdielne dozrievanie pohlavných orgánov v kvete

dichogamický

majúci nesúčasnú aktiváciu pohlavných orgánov

dikaryofáza

výskyt dvoch haploidných jadier v bunkách (napr. u húb)

dikaryotický

majúci bunky s dvoma haploidnými jadrami

diklinia = jednopohlavnosť

stav, pri ktorom jedno individuum reprezentuje len jedno pohlavie

diktyotický

transformujúci sa z chromozómov na jadrové sieťivo

diktyozóm

element Golgiho aparátu

dilutačný faktor

modifikačný gén, ktorý obmedzuje pôsobnosť určitého hlavného génu bez toho, že by sa sám navonok prejavil

dímegalia

vytváranie dvojakého typu samčích a samičích pohlavných buniek (gamét) niektorými živočíchmi

díméria

uplatňovanie dominantných génov na oboch zúčastnených lokusoch pri duplikácii

dimerický

majúci dominantné gény na oboch zúčastnených lokusoch pri duplikácii

dimonécia

výskyt pohlavne dvojakých kvetov na tom istom individuu

dimorfizmus

1. vytváranie dvoch morfológických typov,
2. vytváranie dvoch typov kvetov (napr. pri heterostýlii)

dimorfný

1. vytvárajúci dva morfológické typy,
2. vytvárajúci dva typy podľa usporiadania pohlavných orgánov

diplobiónt

organizmus, ktorý má haploidné iba pohlavné bunky

diplobivalent

bivalent pozostávajúci z diplochromozómov tvorených ôsmimi chromatídmi

diplofáza

1. štádium, v ktorom sú u určitého organizmu všetky bunky v diploidnom stave,
2. označenie diploténnej fázy

diplohaploidné dvojčky

jednovojačné dvojčky, z ktorých jedna je haploidná, jedna diploidná

diplohaplont

organizmus so striedajúcou sa diploidnou a haploidnou generáciou

diploheterécny

majúci oddelené pohlavie v diplofáze

diplochromozóm

chromozóm tvorený štyrmi chromatídmi v dôsledku dvojnásobného rozštiepenia bez rozdelenia centroméry

diploid

organizmus so somatickým počtom chromozómov, tvoreným dvoma sádkami

diploidia

diploidný stav chromozómov v somatických bunkách

diploidizácia

vznikanie diploidie

diploidná apogamia

tvorba diploidného spórofytu z gametofytu bez oplodnenia

diploidná partenogéza

vývoj organizmu z neoplodnenej diploidnej pohlavnej bunky (gaméty)

diploidný

majúci somatický počet chromozómov, tvorený dvoma sádkami

diploidný počet chromozómov

počet chromozómov v somatických bunkách, tvorený dvoma sádkami

diplokaryotický = tetraploidný

obsahujúci dvakrát diploidné jadro

diploantická sterilita

sterilita v dôsledku produkcie gamét vytvárajúcich životneschopné zygoty

diplospória

1. apomiktický vznik samičieho gametofytu z diploidnej bunky,
2. tvorba neredukovaných spór z archespória

diploanténna fáza

fáza meiotického profázy, v ktorej každý chromozóm sa pozdĺžne rozdelí na dva chromatídy

diploza

zdvojenie počtu chromozómov v pohlavných bunkách

diplozóm

1. spárovaný heterozóm,
2. dvojitý centrozóm mimo jadrovej blany

dišjunkcia

fáza, v ktorej sa dcérske chromozómy od seba oddelia a pohybujú sa k pólom deliacej sa figúry, presnejšie k pólom deliaceho priestoru

dislokácia

premiešovanie chromozómových segmentov v dôsledku chromozómovej mutácie

dispermia

vniknutie dvoch spermíí do vajíčka pri oplodňovaní

dispirém = dvojité vretienko

1. jedno zo záverečných štádií bunkového delenia,
2. vretienka v dcérskych jadrách

dištálna chiazma

1. chiazma vzdialenejšia od centroméry ako druhá partikulárna chiazma,
2. chiazma vytvorená v časti chromozómu vzdialenej od inverznej slúčky, takže táto je medzi chiazmou a centromérou

ditokický

produkujúci dve vajíčka súčasne (tiež mláďatá)

dištančná chiazma

vzdialenie sa párových chromozómov na konci meiotickej profázy a ich opätne vystupovanie v pároch v metafáze

dištančná konjugácia

forma párovania chromozómov, pri ktorej nedochádza k dotyku partnerov

dizogónia = dizogónia

dve obdobia pohlavnej zrelosti v životnom cykle (larválna, imágová)

dizóm

1. haploidná bunka s nadpočetným chromozómom,
2. používa sa aj vo význame bivalentu,
3. jeden z dvoch homologických chromozómov

dizomický

týkajúci sa dvoch homologických chromozómov alebo génov

dizygotný

pochádzajúci z dvoch oplodnených vajíčok

dominancia

prevládanie jedného z protichodných génov toho istého alelomorfného páru

dominancia alternujúca

postupná dominancia v priebehu ontogenézy; postupne vzniknú dva odlišné fenotypy vplyvom alely jedného páru

dominancia iregulárna

dominancia prejavujúca sa v heterozygotnom stave variabilne v súvislosti s podmienkami vonkajšieho alebo genotypického prostredia

dominancia neúplná = dominancia parciálna

dominancia, pri ktorej sa neprejaví znak dominantného rodiča, ale stav intermediárny

dominancia oneskorená

1. spomalené prejavovanie dominantnej alely tým, že alternatívny gén až neskoro v ontogenéze stratí fenotypickú pôsobnosť,
2. prejav dominancie po vylúčení alternatívneho génu v priebehu ontogenézy

dominancia podmienená

dominancia prejavujúca sa v heterozygotnom stave; v homozygotnom stave je neznáma

dominancia podmienená

dominancia ovplyvnená inými génmi alebo podmienkami prostredia

dominancia premenlivá

dominancia závislá od vonkajších podmienok

dominantný = prevládajúci

prejavujúci sa fenotypicky už v heterozygotnom stave

domingén

gén modifikujúci stupeň dominancie

donátor

chromozóm náchylný oddeľovať segmenty, ktoré sa potom pripájajú k iným chromozómom, tzv. receptorom

dozáz

kvantitatívne zastúpenie určitého génu v zygotе

dôzická závislosť

priamy vzťah medzi dozovaním pri žiarení a počtom mutácií nezávisle od dĺžky vlny a intenzity zdroja

duplex

označenie pre dvojnásobné vystúpenie určitej alely u diploidov a polyploidov ($2n = AA$; $3n = AAA$; $4n = AAAA$)

duplikácia

zdvojenie chromozómového segmentu v haploidnom stave

duplikované gény

identické gény na rôznych lokusoch, ktoré nepôsobia kumulatívne

dvakrát dominantný

ovplyvnený dvoma dominantnými komplementárnymi nealelickými génmi dvojité F_1

F_2 vzniknuté krížením medzi dvoma hybridmi

dvojité križenie

križenie medzi štyrmi líniami: $(A \times B) \times (C \times D)$, z ktorého vzniká dvojité F_1 .

dvojité haploid

diploidný organizmus s chromozómovými sádkami z dvoch odlišných druhov

dvojité tetraploid

organizmus so štyrmi sádkami jedného druhu a štyrmi sádkami druhého druhu v somatických bunkách

dvojnásobná redukcia

redukcia v oboch meiotických deleniach u niektorých hybridov alebo polyploidov

dvojnásobne haploidný

majúci garnitúry o dvoch haploidných sádkach rôznych druhov

dvojnásobné oplodnenie

proces oplodnenia vaječnej bunky u rastlín jedným generatívnym jadrom a diploidného endospermálneho jadra druhým generatívnym jadrom peľového vrecúška

Komisia pre genetickú terminológiu

Z VETERINÁRSKEJ TERMINOLÓGIE

anzogaméty

vnútorne i navonok rozdielne pohlavné bunky (samčie — mikrogaméty, samičie — makrogaméty)

anzogamia

splynutie vnútorne i navonok diferencovaných gamét

antihelmintiká = dehelmintizačné prostriedky = odčervovacie prostriedky

lieky používané na dehelmintizáciu (odčervovanie), ktoré vyhánajú alebo zabíjajú parazitické červy v napadnutom organizme

antikoagulíny

jedovaté látky vylučované hematofágnymi helmintami, brániace zrážaniu krvi

autoreinvázia

opätovné nakazenie toho istého jedinca zárodkami parazitárnych (inváznych) chorôb, vylučovaných z vlastného tela

Baermannov aparát

zariadenie na izoláciu živých lariev nematódov na základe ich termofilnosti (teplomilnosti)

biologický cyklus helmintov = vývojový cyklus helmintov = životný cyklus helmintov

zákonitý a pre daný druh helminta charakteristický typ vývoja, ktorý

podmieňuje spôsob nakazenia, šírenia a priebehu choroby u vnímavých živočíchov

bionematódy

parazitické nematódy vyvíjajúce sa nepriamo (prostredníctvom medzihostiteľov)

cercocysta

cysticerkoidná larvocysta niektorých pásomnic z čeľade Hymenolepididae, ktorej chvostíkovitá časť (cerkomér) nápadne presahuje dĺžku mechúrikovitého tela a nemá bočné výrastky

dcérsky echinokokózny mechúrik = sekundárny echinokokózny mechúrik
mechúrik vznikajúci z pôvodného (materského, primárneho) echinokokózného mechúrika vypučaním

dehelmintizácia vonkajšieho prostredia

komplex opatrení na ozdravenie vonkajšieho prostredia od zárodkov helmintov (mechanické čistenie, bioterminácia hnoja, striedanie pasienkov, úprava pasienkov atď.)

destrabilácia pásomnice

uvoľnenie (odtrhnutie) tela pásomnice od skolexu

diagnostická dehelmintizácia

odčervenie zvierat (ľudí) podozrivých z nakazenia helmintami pre stanovenie alebo spresnenie diagnózy

diplocysta

cysticerkoidná larvocysta niektorých pásomnic z čeľade Hymenolepididae, ktorej chvostíkovitá časť (cerkomér) sa zmenila na druhý (vonkajší) obal, takže skolex pásomnice je obalený dvojitým obalom (kutikulárnou duplikatúrou)

doplnkový hostiteľ = druhý medzihostiteľ

živočích, v ktorom biochemicky po opustení prvého medzihostiteľa dokončujú svoj larválny vývoj alebo v ktorom prechádzajú do okamžiku nakazenia konečného (definitívneho) hostiteľa

druhotné enterohelminty = sekundárne enterohelminty

nematódy zažívadiel, ktorých invázne larvy po nakazení hostiteľa prekonávajú migráciu: opúšťajú tráviace ústroje, prechádzajú cez niektoré tkanivá alebo orgány a potom sa vracajú späť do tráviaceho traktu, kde dospievajú (podľa Skriabina)

encystácia

obalovanie zárodkov helmintov alebo iných nižších živočíchov (najmä prvokov) pevným obalom, ktorým sa chránia pred nepriaznivými vplyvmi prostredia

enterálne helminty

parazitické červy s typickým miestom lokalizácie v tráviacom trakte, i keď v počiatočných fázach vývoja môžu prechádzať krvou a tkanivami rozličných orgánov

fakultatívny parazit = príležitostný parazit

živočích, ktorý sa stáva parazitom príležitostne, za určitých podmienok, pričom obvykle žije neparaziticky

fertilný echinokokózny mechúrik

echinokokózny mechúrik s vyvinutými skolexami schopnými vyvolať inváziu

geonematódy

parazitické nematódy vyvíjajúce sa priamo (bez medzihostiteľa)

gonochoristické rozmnožovanie

rôznopohlavné rozmnožovanie párením samcov a samiciek

helmintologická pitva

druh pitvy, ktorým sa zisťuje výskyt parazitických červov, ich vývojových štádií

helmintologický index

kvalitatívne a kvantitatívne vyjadrenie komplexu parazitických červov (helmintocenózy) v skupine zvierat alebo ľudí v podobe zvláštnej formulky (podľa Skriabina)

heterogónia = rôznorodosť

striedanie rozličných foriem pohlavného rozmnožovania (napr. gonochoristického a partenogenetického) v rozličných pokoleniach tých istých živočíchov

histiotropizmus parazitov

druhovú vlastnosť parazitov prejavuje sa ich aktívnym smerovaním k určitému tkanivu alebo orgánu hostiteľa

hyperinvázia = superinvázia

opätovné nakazenie parazitmi toho istého druhu, a to v čase, keď v tele hostiteľa sú ešte parazity z predchádzajúceho nakazenia

hyperparazitizmus

dvojstupňový parazitizmus, pri ktorom parazit je sám objektom parazitovania

invázia (parazitmi)

napadnutie parazitmi

invázne štádium parazitov

vývojové štádium (zárodok, larvy) parazita, v ktorom je schopný nakaziť vnímavé organizmy

izogaméty

rovnako veľké, ale vnútorne diferencované pohlavné bunky samčie a samičie

izogamia

splynutie navonok rovnakých samčích a samičích pohlavných buniek

jednokomorový echinokok

echinokok (primárny, príp. i so sekundárnymi a terciárnymi mechúrikmi), ktorý vznikol z jednej onkosféry a nesplýva so susednými echinokokmi

konjugácia (prvokov)

dočasné splynutie dvoch jedincov niektorých prvokov, pri ktorom dochádza k vzájomnej výmene častí pohlavných jadier (mikronukleus)

konjugácia (v zoológii)

dočasné splynutie dvoch jedincov nálevníkov (Infusoria, Ciliata)

koprofarkoskopické metódy

metódy na zisťovanie lariev parazitických nematódov vo fekáliách

koproovoskopické metódy kvalitatívne

metódy na vyšetrovanie fekálií, zamerané na určenie druhov helmintov parazitujúcich v príslušnom hostiteľovi podľa charakteristických znakov nimi vylučovaných vajčiek

koproovoskopické metódy kvantitatívne

metódy na vyšetrovanie fekálií, pri ktorých podľa množstva nájdených vajčiek parazitických červov usudzujeme na intenzitu nakazenia (invázie) vyšetrovaného hostiteľa

kopulácia

splynutie dvoch gamét (samčej a samičej)

larvocysty

súborný názov pre všetky typy inváznych larválnych foriem pravých pásomnic (Cyclophyllidea)

liečebná dehelmintizácia

odčervenie helmintami napadnutých zvierat (ľudí) pre zlepšenie ich porušeného zdravotného stavu a pre zabránenie ich uhynutia

malé strongylidy koni

helminty patriace do čeľade Trichonematidae; malými sa nazývajú pre podobnosť s tzv. veľkými strongylidmi z čeľade Strongylidae

materský echinokokózny mechúrik = primárny echinokokózny mechúrik

prvotný echinokokózny mechúrik vznikajúci v organizme medzihostiteľa pomenou zo zárodka (onkosféry) vajčeka pásomnice Echinococcus granulosus

mechanický prenášač

živočích (kliešť, hmyz a i.) prenášajúci niektorú z tzv. transmisívnych chorôb obyčajnou kontamináciou

metagenéza

striedanie pohlavného a nepohlavného rozmnožovania v priebehu vývojového cyklu parazitov; býva súčasne spojené so zmenou hostiteľa (u hemisporidií)

metamorfoza (v zoológii)

prechod jedného vývojového štádia alebo tvaru v ďalší, v porovnaní s inými často podstatne odlišný

mikrocercus = microcercus

larvocysta typu cysticerkoídu u niektorých pásomnic z čeľade Hymenole-

pididae, ktorá sa vyznačuje pomerne krátkou prídavnou časťou (cerkometrom)

mnohokomorový echinokok = *Echinococcus multilocularis*
skupina echinokokózných mechúrikov vzniknutá z väčšieho počtu onkospfér zachytených blízko seba; tvarom pripomína strapec hrozna

monocercus = *monocercus*
larvocysta cysticerkoidnej formy, vyskytujúca sa u niektorých pásomnic z čeľade Hymenolepididae, so skolexom uzavretým do osobitného obalu

neinvázne štádiá parazitov
vývojové štádiá parazitov, ktoré ešte nemôžu nakaziť vnímavé živočchy

nepriamy vývoj parazitických červov
vývoj prostredníctvom medzihostiteľov (parazitické čerby s takýmto vývojom označujeme ako biohelminty)

onkospéra
zárodok (embryo) vo vajíčku pásomnic okrúhleho tvaru s troma párami embryonálnych háčikov

ookineta
pohyblivá zygota hemosporidíí vznikajúca v tele ich prenášačov (kliešte z čeľade Ixodidae) po nacıaní krvi na nakazenom zvierati

parazitosisčstvo
stav, pri ktorom navonok zdraví jedinci prechovávajú malý počet parazitov, ktoré môžu spôsobiť nakazenie iných jedincov alebo vyvolať pri oslabení hostiteľovho organizmu jeho zjavné ochorenie

parenterálne helminty
helminty s typickým miestom lokalizácie mimo tráviaceho traktu, hoci v priebehu vývojového cyklu (v počiatočných fázach vývoja) môžu v ňom načas zotrvať

partenogenetické rozmnožovanie = **jednopolhľavné rozmnožovanie**
druh pohlavného rozmnožovania, pri ktorom samičia vaječná bunka je schopná ďalšieho vývoja bez oplodnenia samčiami pohlavnými bunkami — spermiami

partenogenéza = **sambrezivost**
schopnosť rozmnožovať sa jednopolhľavne (partenogeneticky)

perianálny výter = **perianálny zoškrab**
metóda odberu vzoriek pre helmintooskopické vyšetrovanie pri tých helmintózach, ktorých pôvodcovia kladú vajíčka do okolia análneho otvoru

periodická destrobilácia = **sezónna destrobilácia**
samovoľné uvoľňovanie tela pásomnice (strobily) v niektorých periódach roka

polyembryónia
nepohlavné množenie larválnych štádií parazitov, pri ktorom vzniká väčší počet nových, vývojove vyšších štádií

praekantela = **praecantella**
prechodné vývojové štádium trňohlavcov (medzi akantomom a akantelou)

predimaginálna dehelmintizácia
odčervenie helmintami napadnutých zvierat (ľudí) v čase, keď helminty nedosiahli úplnú pohlavnú zrelosť, t. j. keď ešte nediseminujú svoje zárodky

priamy vývoj parazitických červov
vývoj bez medzihostiteľa (parazitické čerby s takýmto vývojom označujeme ako geohelminty)

profylaktická dehelmintizácia
plánovité periodické odčervovanie všetkých vnímavých zvierat (ľudí) pre ich ozdravenie alebo uchránenie pred určitou helmintózou

prvotné enterohelminty = **primárne enterohelminty**
nematódy zažívadiel, ktorých invázne larvy po preniknutí do tráviacich orgánov nemigrujú, ale hneď dospievajú (podľa Skriabína)

reinvázia
opätovné nakazenie tými istými parazitmi po prekonaní alebo vyliečení prvého nakazenia

schizogónia
mnohonásobné nepohlavné množenie niektorých parazitických prvokov, napr. kokcií, v mieste ich typickej lokalizácie v organizme, pričom pôvodný jedinec sa rozpadá na veľký počet nových jedincov

sporocysta
larválne štádium digenetických cicavíc vznikajúcich z miraciíe v tele medzihostiteľa po jeho nakazení

sporogónia
prvá fáza vývojového cyklu kokcií, za ktorej sa pôvodne homogénne vnútro oocysty premení na sporozoit

sporozoit
nákazlivé (invázne) zárodky kokcií vznikajúce v priebehu sporogónie

stafylocysta = **staphylocysta**
larvocysta cysticerkoidného typu u niekoľkých pásomnic z čeľade Hymenolepididae; obsahuje väčší počet navzájom spojených skolexov, ktoré vznikli pučaním z jedného skolexu

sterilný echinokokózný mechúrik — **acefalocysta**
echinokokózný mechúrik, v ktorom sa nevyvinuli echinokokózne skolexy

striedanie pokolení parazitov
zjav, pri ktorom sa jednotlivé pokolenia parazitov nerozmnožujú rovnakým spôsobom

tetratyridia = **tetrathyridium**
larválne štádium pásomnice mäsožravcov *Mesocestoides lineatus* v jej doplnkovom hostiteľovi

tranzitný parazitizmus

parazitizmus vyvolaný nešpecifickými parazitmi pri spontánnom perorálnom nakazení, pri ktorom dôjde k dočasnému porušeniu zdravotného stavu; parazity sú skôr-neskôr organizmom zneškodnené

veľké strongylídy koni

helminty patriace do čeľade Strongylidae

veterinárna arachnoentomológia

časť veterinárskej parazitológie, ktorá sa zaoberá parazitickými pavúkavcami (najmä roztočmi) a parazitickým hmyzom (Insecta, Hexapoda)

veterinárna arachnológia

náuka o parazitických pavúkovcoch, najmä roztočoch, a o chorobách nimi vyvolávaných na zvieratách

veterinárna entomológia

náuka o parazitických druhoch hmyzu a o chorobách zvierat nimi vyvolávaných

veterinárna helmintológia

náuka o helmintoch a helmintózach zvierat

veterinárna parazitológia

náuka o parazitických živočíchoch, najmä o prvokoch, červoch (helmintoch), pavúkovcoch (najmä roztočoch), o parazitickom hmyze a o chorobách zvierat nimi vyvolávaných

vnukovský echinokokózný mechúrik = terciárny echinokokózný mechúrik

mechúrik vznikajúci z dcárskeho (sekundárneho) echinokokózného mechúrika

voľne žijúce nematódy

neparazitické nematódy žijúce voľne v prírode (nezameňovať s parazitickými geonematódmi)

zvrátená lokalizácia parazita

trvalé usadenie parazita v biologicky zvyčajnom prostredí (v orgáne alebo v tkanive)

Komisia pre veterinársku terminológiu.

Z RUSKO-SLOVENSKEJ LODIARSKEJ TERMINOLÓIE

барочник	lodník
боцман	lodmajster
вѣрочник	plavec
вахтенный офицер	dôstojník palubnej smeny
вахтенный помощник	dôstojník palubnej smeny
водолей	lodník; plavec
второй машинист	druhý dôstojník
второй механик	druhý palubný dôstojník
второй помощник	druhý palubný dôstojník
второй радист	druhý dôstojník rádiotelegrafista

главный буфетчик

главный инженер

главный электрик

громоздкий груз

груз

живой груз

жидкий груз

экипаж

капитан

какутный пассажир

кок

команда

командный состав

комсостав

кочегар

кочегар-угольник

курсант-практикант

люцман

матрос

матрос второго класса

машинная команда

механик несущий вахты

младший кок

моряк

навалочный груз

наливной груз

насыпной груз

начальник радиосвязи

обслуживающий персонал

офицер

офицер медицинской службы

офицер радиосвязи

палубный груз

палубная команда

палубный пассажир

палубный котига

пассажир

первый машинист

первый помощник

первый радист

плотник

повар

прvý steward

прvý strojný dôstojník

dôstojník elektrotechnik

hromadný náklad

нáклад

живý náклад

текүтý náклад

посáдка

капитán; velitел' лодe

какутныċ cestujúci

кучáр; прvý лодныċ кучáр

муċство; посáдка

велител'skýċ sbor

велител'skýċ sbor

курич; прvý курич

пригáзовáч углиá

пáлубныċ кадет

лодивод

лодник; нáморник

нáморник II. тpеды

строjná skupina

dôstojník strojnej smeny

помощник кучáра

нáморник

сыпкý náклад; hромadný náклад

текүтý náклад; hромadný náклад

сыпкý náклад

прvý dôstojník rádiotelegrafista

помощнá skupina

небезпечнý náклад

нáморныċ dôstojník

лодныċ лекáр

прvý dôstojník rádiotelegrafista

пáлубныċ náклад

пáлубнá skupina

пáлубныċ cestujúci

пáвúк

cestujúci

прvý strojník

прvý пáлубныċ dôstojník

прvý dôstojník rádiotelegrafista

лодныċ теsáр

прvý лодныċ кучáр

рулевой
скоропортящийся груз
смазчик
смешанный груз
старший матрос
старший помощник
стюард
судовладелец
судовой врач
судовой интендант
сухой груз
текущий груз
товарищ-морьяк
транспортная команда
третий машинист
третий механик
третий помощник
трюмный машинист
четвертый механик
шкипер
штучный груз
электрик

kormidelník
náklad podliehajúci skaze
mazač
zmiešaný náklad
náborník I. triedy
prvý palubný dôstojník
steward
vlastník plavidla
loďný lekár
loďný hospodár
suchý náklad
tekutý náklad
loďmajster
rejdárstvo
tretí strojník
tretí strojný dôstojník
tretí palubný dôstojník
čerpáč
štvrtý strojný dôstojník
veliteľ lode
kusový náklad
elektrotechnik

Podľa materiálu Komisie pre lodiarsku terminológiu
spracovala G. Tanušková

DISKUSIA

K TERMINOLÓGH TERMINOLÓGIE

V prvom čísle tohto ročníka Slovenského odborného názvoslovnia bol uverejnený návrh základných termínov terminológie. Pri budovaní vlastného pojmového aparátu terminológie preberá určité logické kategórie z náuky o pojmoch. Tak je to aj v spomínanej stati osnovanej s prihliadaním na návrhy terminologických slovníčkov terminológie, ktoré vypracovali Komisia pre technickú terminológiu pri Akadémii vied SSSR a technická komisia ISO/TC 37 pri Medzinárodnej štandardizačnej organizácii. K logickej časti uvedeného návrhu uvádzame niekoľko poznámok.

Keďže termín označuje určitý jav vonkajšieho alebo vnútorného sveta, vychádza sa z tejto kategórie, pre ktorú sa navrhuje termín *vec* ako vhodnejší než termín *predmet* s tým, že „do jeho pojmového obsahu sa skôr dajú vtesnať aj predstavy, myšlienky než do slova *predmet*“. K tomu treba

uviesť, že v logike a gnozeológii sa v tejto súvislosti používa termín *predmet*. Hovorí sa o predmete poznania, že všeobecný predmet so zreteľom na rozsah predstavuje triedu predmetov a pod. Predmet sa tu myslí vo význame toho, čo máme pred sebou pri poznávaní, čo poznávame.

Potom sa preberajú logické kategórie súvisiace s terminológiou, a to pojem, druhy pojmov, systém pojmov, znak, druhy znakov a napokon definícia a jej druhy. Začína sa pojmom, ktorý sa chápe ako „najvyšší podnet ľudského mozgu, zovšeobecene zachycujúci spoločné prvky skutočnosti, veci a vzťahy medzi nimi“. Do tohto poňatia sa asi omylom dostal termín „podnet“; myslelo sa tu pôvodne na termín „produkt“. No pre presné definovanie pojmu z hľadiska logiky kvalifikácia „najvyšší produkt ľudského mozgu“ je príliš všeobecná, môže zahrnúť aj vytvory obrazivosti a pod., kým tu ide o pojem ako formu myslenia. A o akú formu myslenia tu ide? Podľa uvedenej definície o „zovšeobecene zachycujúcu“. No o zovšeobecnenom zachycovaní, resp. odrážaní možno hovoriť len pri všeobecných pojmoch, kým pri individuálnych pojmoch nejde o zovšeobecňovanie, ale o individualizáciu. Nerozlišovanie medzi pojmom a všeobecným pojmom viedlo k tomu, že v definícii nie je vystihnúť podstatu pojmu. V ďalšom sa totiž uvádza, že pojem zovšeobecene zachycuje „spoločné prvky objektívnej skutočnosti, veci a vzťahy medzi nimi“. No pri pojme nejde o zachytenie spoločných, ale skôr podstatných prvkov, ešte lepšie podstatných znakov objektívnej skutočnosti, veci a vzťahov medzi nimi. So zreteľom na definíciu „veci“ je už zbytočné v definícii pojmu uvádzať termíny: objektívna skutočnosť, veci a vzťahy medzi nimi, pretože tu podľa tej definície ide o „veci“, prípadne o „predmety“. Z uvedeného vyplýva, že *pojem* je lepšie definovať ako formu myslenia zachycujúcu, resp. odrážajúcu systém podstatných znakov predmetu alebo skupiny predmetov. Táto definícia vyplýva aj z pojmov znak, podstatný znak a poradie znakov, ktoré sa v ďalšom uvádzajú. Okrem toho je v zhode s definíciou obsahu pojmu ako súhrnu podstatných znakov.

Keďže pojem sa tu definuje pomocou pojmu znak, podstatný znak a systém znakov, žiada sa hneď po kategórii pojmu uviesť pojem znaku, podstatného znaku a poradie znakov, ktoré tvoria s kategóriou pojmu a veci, resp. predmetu jeden významový celok.

Po týchto termínoch by bolo azda najvhodnejšie uviesť dôležité druhy pojmov, a to *všeobecný pojem*, ktorý odráža systém všeobecných podstatných znakov skupiny (triedy) predmetov, a *individuálny pojem*, ktorý zachycuje systém individuálnych podstatných znakov predmetu. Uvedenie týchto kategórií do terminológie si vyžaduje aj okolnosť, že sa v nej uvádzajú pojmy *všeobecný* a *individuálny znak*, ktoré by bolo dobre uviesť za každým týmto pojmom.

Vytrhnutie pojmov znak, podstatný znak, všeobecný znak, individuálny znak a hierarchia znakov zo súvislosti uvedenej v terminológii nenarúša usporiadanie tejto terminológie, pretože v týchto prípadoch tu ide o osobitné

logické chápanie pojmu znak oproti terminologickému chápaniu v druhých prípadoch.

Pokiaľ ide o vymedzenie obsahu pojmu ako súhrnu podstatných znakov pojmu, treba ho spresniť v tom zmysle, že *obsah pojmu* tvoria podstatné znaky predmetu alebo skupiny predmetov. Vymedzenie *rozsahu pojmu* ako súhrnu vecí, javov alebo pojmov patriacich k danému pojmu možno spresniť v tom zmysle, že tu ide o skupinu predmetov, ktorých podstatné znaky odráža daný pojem.

Termíny *nadradený pojem*, *podradený pojem*, *rodový a druhový pojem*, *vlastný a prevzatý pojem*, ako aj *presahujúci pojem* patria vecne pod systém pojmov, preto ich spomenieme v tejto súvislosti. No z hľadiska potrieb terminológie treba tu uviesť termín *hromadný pojem* ako pojem, ktorý sa vzťahuje na súbor, hromadu predmetov braných ako jediný jednotný celok (les).

Pokiaľ ide o klasifikáciu pojmov, uvádza sa tu iba termín *systém pojmov* vo význame súboru pojmov spätých v danom odbore vzťahmi nadradenosti a podradenosti. Toto chápanie je úzke a nevystihuje problematiku triedenia. Je nesporné, že v každom vednom odbore máme do činenia so skupinami pojmov, ktoré odrážajú rozmanitosť predmetov daného odboru a ich znakov, no pritom navzájom súvisia. Mnohé skupiny takýchto pojmov majú jasnú a pevnú stavbu, takže tu môžeme hovoriť o sústave pojmov. No takéto pojmové sústavy nie sú osnované iba na vzťahu nadradenosti a podradenosti. Pojmy určitého odboru zachycujú rozmanitosť predmetov, medzi ktorými sú určité reálne súvislosti, určité vzťahy. Tieto musí odrážať aj skupina predmetov zachycujúcich tento okruh predmetov. Ide tu v tomto prípade o *empirický systém pojmov*, v ktorom príslušné pojmy sú usporiadané podľa reálnych vzťahov medzi predmetmi, ktoré odrážajú. Vyššie uvedené návrhy premiestiť niektoré pojmy vyplývajú z rešpektovania požiadavky reálnej spolupatričnosti jednotlivých pojmov a ich zaradenia do okruhu určitého širšieho pojmu. Preto by azda aj v tejto terminológii bolo potrebné uviesť termín *empirický systém pojmov* ako súbor pojmov určitého odboru spätých reálnymi vzťahmi popri termíne *logický systém pojmov* ako „systém pojmov spätých v danom odbore vzťahmi nadradenosti a podradenosti“. No o *nadradenosti a podradenosti* ako o vzťahoch, podľa ktorých sa pojmy usporiadávajú do systému, by sme mohli hovoriť len vtedy, keď by sa v každom systéme pojmov vyskytoval na každom stupni nadradenosti a podradenosti len jeden pojem. No zvyčajne bývajú pod rodový pojem podradené dva i viac druhových pojmov, ktoré majú rovnaký vzťah podradenosti k danému rodovému pojmu. Preto treba do uvedenej definície logického systému pojmov pridať ako ďalší podstatný znak ešte *priradenosť* alebo *azda súradnosť (koordinácia)* na označenie vzájomného pomeru takýchto pojmov.

Pokiaľ ide o *nadradený a podradený pojem*, ako aj *priradené pojmy*, prísne vzaté, nejde tu o osobitné druhy pojmov, ale o určité vzťahy, podľa

ktorých sa usporiadávajú pojmy v logickom systéme pojmov. Pritom *nadradený pojem* v pomere k *podradenému* definujeme ako pojem, ktorého obsah je ako znak v obsahu druhého pojmu, kým *podradený pojem* zasa ako pojem, ktorý patrí do rozsahu druhého pojmu. *Priradené pojmy* chápeme ako pojmy na tom istom stupni podradenosti alebo ako pojmy s rovnakým vzťahom podradenosti k danému rodovému pojmu.

Na základe vzťahu nadradenosti, podradenosti a priradenosti treba osnovať poňatie zložiek systému pojmov, a to pojem rodu a druhu. Z tohto hľadiska *rodový pojem* je najbližší nadradený pojem pre určité priradené pojmy, kým *druhový pojem* je najbližší podradený pojem určitého pojmu. Podstatou rodového a druhového pojmu nie je to, že ich rozsah je väčší alebo menší ako rozsah druhového, resp. rodového pojmu, ale to, že tu ide o najbližšie nadradené, resp. podradené pojmy.

No rodové a druhové pojmy nevyčerpávajú všetky zložky logického systému pojmov. Vynechaná je tam dôležitá zložka, a to *individuálny pojem*, ktorý predstavuje najnižší stupeň podradenosti, takže nemôže byť nadradený nijakému pojmu. Ide tu o elementy pojmového systému lísiace sa od seba súborom znakov, ktorý sa nazýva v logike *individuálny moment*.

Popri individuú treba tu uviesť ešte pojem *odrody*, predstavujúci generализujúcu kategóriu, ktorá podľa stupňa zovšeobecnenia je medzi individuami a najbližším druhom. Odroda je skupina individuí určitého druhu, ktoré okrem druhových znakov vykazujú ešte podobnosť v určitých špecifických vedľajších znakoch.

Okrem uvedených pojmov treba v súvislosti so zložkami systému pojmov uviesť ešte pojem *kategória* ako základný pojem, ktorý odráža najvšeobecnejšie znaky predmetov. Pod pojmom kategórie sa nemyslia iba najvšeobecnejšie pojmy filozofické, ako „hmota“, „čas“, „pohyb“, ale aj najvšeobecnejšie základné pojmy v jednotlivých odboroch. Predstavujú obvyčajne vrcholy pojmových sústav, ktorých základňu tvoria individuálne pojmy.

V súvislosti so systémom pojmov treba uviesť aj termíny *vlastný pojem*, *prevzatý pojem* a *presahujúci pojem*, ktoré však nie sú už osnované z hľadiska logiky, ale z hľadiska teórie vedy.

Pod pojmom *znak* je zahrnutých veľa druhov znakov. Z nich sme vybrali *znak*, *podstatný znak*, *špecifický znak*, *všeobecný znak* a *poradie znakov* ako čisto logické pojmy, ktoré z hľadiska vzájomného objasňovania je lepšie prebrať spolu s kategóriami *vec* (resp. *predmet*) a *pojem* a ktoré sa tak výrazne odlišujú od ostatných druhov znaku, že ich oddelenie je logicky oprávnené. Pri pojmoch *vnútorný znak*, *vzťahový znak*, *účelový znak*, *podobnostný znak* atď. ide o terminologické pojmy, ktoré poukazujú na motiváciu príslušného termínu. Bude preto z hľadiska vecného usporiadania termínov tejto terminológie vhodnejšie uvádzať tieto termíny pod pojmom *motivácia*, pretože tu ide o pomer termínu k predmetu, o to, na akých znakoch je osnovaný termín, aké znaky predmetu sa môžu odrážať v jazykovej forme

terminu, kým v prvom prípade išlo o znak ako myšlienkový odraz vlastnosti predmetov. Pritom aj pojem *motivácia* by sa mohol uvádzať až niekde za pojmom *termin*.

Za komplexom terminov patriacich do okruhu systému pojmov sa vhodne uvádza definícia a jej druhy. Poňatie *definície* ako slovného vymedzenia pojmu treba spresniť v tom zmysle, že tu ide o vyjadrenie obsahu pojmu čiže o uvedenie podstatných znakov predmetu alebo predmetov odzrážaných pojmom. Teda pri definícii ide o podstatné znaky, lebo okrem podstatných znakov majú predmety aj vedľajšie znaky, často nápadné a priznačné, ktoré bývajú zhrnuté v charakteristike.

Pojem *podstatná definícia* sa v logike označuje ako definícia prostredníctvom najbližšieho rodu a druhového rozdielu a znamená objasňovanie obsahu zaradením pod najbližší rodový pojem a uvedením druhových znakov, ktorými sa definovaný pojem líši od priradených pojmov.

Pri *genetickej definícii* treba tiež spresniť formuláciu v tom zmysle, že tu ide o objasnenie obsahu pojmu uvedením spôsobu, ako vzniká predmet odzrážaný pojmom.

Opisnú definíciu ako objasnenie pojmu opísania jeho základných znakov alebo uvedením použitia definovanej veci treba formulovať tak, že tu ide o objasnenie obsahu pojmu uvedením podstatných znakov definovaného predmetu. Treba tu však vynechať partiu o uvedení použitia definovanej veci, ktoré obstoja len pri pojmoch, kde použitie je podstatným znakom pojmu. To platí aj o *účelovej definícii*, ktorá nepredstavuje osobitný druh definície.

So zreteľom na dôležitosť objasňovania významu termínov pre terminológiu treba okrem uvedených druhov definícií uviesť ešte *náhrady definície*. Je to predovšetkým *nominálna definícia*, ktorá znamená objasnenie významu slova, vyjadrujúceho daný pojem, ďalej *opis*, v ktorom sa okrem podstatných znakov uvádzajú aj ďalšie znaky, *charakteristika* ako objasnenie pojmu uvedením významných, nápadných znakov predmetu, *ukážka* ako uvedenie príkladu predmetu, ktorá môže prejsť vo *vymenovanie druhov* patriacich pod objasňovaný pojem a napokon *prirovnanie* ako uvádzanie podobností a rozdielností objasňovaného pojmu v pomere k podobnému známemu pojmu. Tautologickú definíciu netreba uvádzať.

P. Gula

ZPRÁVY

Prof. P. A. Mantejfel, doc. S. A. Larin: *Vlci a ich ničenie*. Vydal Sväz poľovníckych ochranných združení na Slovensku vo Vydavateľstve Povereniaťa poľnohospodárstva a lesného hospodárstva. Preložil inž. M. Hanák. Vvyšlo r. 1958, str. 47.

Táto brožúrka má za úlohu oboznámiť poľovníkov najmä so spôsobmi poľovania na vlkov a so spôsobmi ich lapania v SSSR. Hoci má len 47 strán, je v nej veľa rozličných chýb.

Celkovo možno hovoriť o nevhodnom kladení čiarok, o nesprávnom používaní predložky „u“ namiesto *pri* alebo *na*, o chybnom používaní koncovky 7. pádu m. č. muž. podst. mien, o častom písaní opytovacieho zámena „kedy“ namiesto *keď* v zložených vetách, o nenáležitom prekladaní podstatných mien typu „vlci-samci“, o niektorých nevhodných poľovníckych termínoch, o nesprávnom prekladaní niektorých ruských termínov, o nejednotnosti terminológie, o pomerne častom používaní pasívnych slovesných tvarov a o iných gramatických a štylistických chýbách.

Chyby v písaní čiarok sú v knižke dosť časté. Nesprávne sa kladú čiarky napr. v týchto vetách „No (,) zúčujem...“, „no (,) pri úspešnom úlovku“, „no (,) kdekoľvek by sa vlčica“, „tým menšie budú škody (,) spôsobené (lepšie spôsobované) týmito nebezpečnými škodcami“, „preto vlkov možno (,) a treba ničť“, „predtým (,) než (lepšie prv než, skôr než) sa pristípi k hľadaniu“, „lopaty (,) používané poľovníkmi“, „žeľazá na vlkov (,) nastavené okolo návradu“, „preto (,) ak sa ide na takúto poľovačku“, „je najlepší druh pasci (,) používaný v boji s vlkmi“, „oveľa viac vlkov (,) ako všetkí ostatní... spôsobmi dovedna“ atď. Čiarky sa zasa nepísu v týchto vetách: „na ktorom vlci — rodičia, vlk a vlčica (,) ničia mláďatá“, „jeden z poľovníkov (,) pozorujúce močiar zbadal“, „pozorujúce okolie (,) namiesto na zadné nohy“, „ich obyčajne zožerie (,) neodchodiac z miesta“ atď.

Chyby v používaní predložky „u“ namiesto predložiek *pri* alebo *na* pred neživ. podst. menami sú tiež dosť časté. Vidno to najlepšie na týchto príkladoch: „u konca zhanutými dohora“ (7), správne *na konci zhanutými dohora*; „postriežka u návradu“ (17, 31, 33, 37), správne *postriežka pri návradu*, resp. *vnadile*; „u tanierových želez“ (26, 27), správne *pri tanierových železách*; „plátno u nich zmokne“ (26), správ. *plátno na nich zmokne*; „u stĺpkov a kolčekov“ (32), správ. *pri stĺpkoch a kolčekoch*; „u zbytkov rozličných tiel zvierat“ (33), správ. *pri zvyškoch rozličných tiel zvierat*; „u auta“ (47); správ. *pri aute*.

V knižke sa používajú i nesprávne koncovky 7. pádu m. č. m. podstat. mien, napr. „pazúrami“ (11) namiesto *pažúrmi*, „chrtami“ (17) namiesto *chrtmi*, „obľúkami“ namiesto *obľúkmi* atď.

Pre nesprávne používanie opytovacieho zámena „kedy“ namiesto spojky *keď* sú priznačné tieto vety: „využívať jarné obdobie, kedy (správ. *keď*) ich možno ničť“ (5), „vo Veľkej vlasteneckej vojne, kedy (správ. *keď*) ničenia a kontrola ich stavov“ (39), „v nájazde, kedy (správ. *keď*) niekoľko poľovníkov ide“ atď.

V preklade sú časté i dvojice mien spojovaných spojovníkmi. Ide najmä o tieto výrazy: „poľovníci-dobrovoľníci“ (5), „vlk-otec“ (9), „velikáni-losy“ (17), „poľovníci-vlčiari“ (20, 31, 36), „vlci-samci“ (32) a „poľovníci-kolchozni-

ci“ (47). Všetky uvedené dvojice podstatných mien mal prekladateľ resp. upravovateľ prekladu vyriešiť tak, aby ich čitateľ príliš nepocitoval ako rusizmy (napr. „velikáni-losy“ — mohutné losy).

V knižke sú i nesprávne poľovnícke výrazy, resp. termíny, ktoré sa už v iných knižkách uvádzajú správne. Ide najmä o tieto názvy: „smečka vlkov“ — svorka vlkov; „kaňkovanie“ (11) — kvapkovanie (resp. krvácanie); „ochotných vlkov“ (15) — skrotených vlkov; „ochočili naši predkovia“ (15) — skrotili naši predkovia; „nadhánka“ — nadhánka; „ochozo dospelých vlkov“ (18 a v celej knižke) — drahy dospelých vlkov (ide o tzv. stopné dráhy); „vlčica sa štení v nehlbokých norách“ (18) — vlčica kladie mláďatá v nehlbokých brlohoch; „čakaná“ — postriežka; „riedina“ — riedina; „na odľahých lesných pasekách“ (22) — na odľahých lesných rúbaniskách; „ukvapene“ (36) — prenáhlene; „chránitka“ (39) — chránidlo; „duriaci psi“ (40) — duriče; „ložný priestor“ (45) — nakladacia priestor atď.

V preklade možno nájsť i nesprávne preložené, resp. nepreložené výrazy, ktoré si súdny čitateľ povšimne, i keď ich nemá možnosť porovnať s originálom. Medzi takéto výrazy patrí slovo „berkut“ (17, 36), „orly-berkuty“ (36), čo má byť správne orol skalný (orly skalné); prípadne len orol (ide o lov vlkov pomocou vyvíčeného orla skalného). Patrí sem i ruské slovo „trup“ (napr. str. 22, 29 a inde), ktoré značí v slovenčine zdochlinu, keď ide o zvieratá, a mŕtvolu, keď ide o ľudí. V preklade sa toto slovo vyskytuje zväčša ako „trup“ (ešte i vo vysvetlivke pod čiarou). Typicky nesprávne preložené je i slovo „narod“ v spojení „sovietskij narod“ ako „sovietsky národ“, hoci je celkom isté, že to môže byť len sovietsky ľud (v SSSR je niekoľko desiatok národov, a preto možno hovoriť len o národoch Sov. zväz).

Preklad brožúrky o vlkoch sa vyznačuje i veľkou nejednotnosťou v termínológii. Raz sa v ňom píše o „smečkách“ vlkov, raz o svorkách psov, raz o brlohoch, raz o „norách“, raz o „ochozoch“ a raz o „prechodoch“ alebo o chodníkoch (slovo „prechod“ tu vôbec neseď, skôr by sa mohol použiť priechod), raz o „trupe“, raz o zdochline, raz o „berkutovi“, raz o „orľovi-berkutovi“, raz len o orľovi, raz „vlčica vrhá“ a raz „sa štení“, raz o duriaciach psoch, raz o „zúrivých psoch“ (to je asi tlačová chyba), raz o duričoch, raz o vlčici, raz o vlčej materi (zamietaša sa do toho i mať“, str. 14), raz o vlkovi-otcovi, raz o samcovi vlka, raz o návnade, raz o vnaďidle, raz sa uvádza losi, raz losy, raz je reč o čakanej, raz o postriežke, raz o „odchyte“ vlkov, raz o chytaní alebo lapaní.

V preklade sa vyskytujú dosť často nepripustné pasívne vety, napr. „bola na ňu uporiadaná poľovačka“, „bolo použité a vyskúšané množstvo rozličných spôsobov hubenia týchto zvierat“ (17), „otrávené návnady na vlkov bývajú často rozozabané strakami“ (24) atď.

Z iných bežných chýb upozorňujeme najmä na tieto: brlohu (gen. sing.) namiesto brloha; „srub“ namiesto zrub; „odraslé vlčatá“ namiesto odrastené vlčatá; „výška je maximálnou“ namiesto výška je maximálna; „zbytok“

namiesto zvyšok; „po rozmiestení ľudí začína pohon“ namiesto po rozmiestení ľudí sa začína hon atď.

Uvedené nedostatky možno si vysvetliť azda len tým, že i preklad i redakčná práca na ňom sa uskutočnili veľmi rýchlo, čo býva skoro vždy na škodu akosti vydávaných brožúr a kníh.

Vitazoslav Hečko

Palla — Šmidt, *Príručka pre ľuštiteľov a zostavovateľov krížoviek*. Práca — Vydavateľstvo ROH, Bratislava 1956, strán 232, cena brož. Kčs 16,05.

Táto príručka vyšla ako 12. zväzok Knížnice pre školenie funkcionárov (zamestnancov). Rozdelená je na dve časti. V prvej časti sa viacej pamätá na ľuštiteľov. Uvádzajú sa tu jednotlivé typy krížoviek i s legendou, postup pri ich ľuští, zásady ľuštienia atď.

Druhú, podstatnú časť príručky (vyššie troch štvrtín) zaberá slovník. Tento slovník, zostavený na základe praktických skúseností z redakcie časopisu Krížovkár a háďankár, má poskytnúť ľuštiteľovi, no najmä zostavovateľovi krížoviek informatívne vedomosti z rozličných vedných a umeleckých odborov.

Slovníkový materiál je usporiadaný do deviatnástich kapitol. Už podľa nadpisov jednotlivých kapitol vidíme, že materiál je dosť rôznorodý. Tieto rôznorodost ešte zväzujúže to, že jednotlivé odbory nasledujú za sebou v abecednom poriadku, teda napr. astronómia, botanika, elektro-rádiotechnika, filozofia, geológia, hudba, chémia, jazykoveda atď.

Jadro kapitoly tvoria vo väčšine prípadov základné odborné termíny prislušnej vednej alebo umeleckej oblasti, abecedne zaradené a doplnené stručným vysvetlením (definíciou). V niektorých kapitolách sa však popri odborných termínoch uvádzajú aj významné osobnosti reprezentujúce ten-torý odbor (filozofi, lekári, cestovatelia, vynálezci, hudobní a výtvarní/umelci) alebo niektoré umelecké diela (napr. opery).

V 9. kapitole (*Jazykoveda*) sa zasa okrem jazykovedných termínov uvádzajú aj tzv. „Zrnká z jazykovej sýpký“, t. j. niektoré menej známe, väčšinou ľudové alebo nárečové slová, z ktorých však mnohé tvoria už súčasť spisovnej slovnice zásoby, ba mnohé z nich sú aj odborné termíny. Sú tu napr. také slová ako *bráto, čuďenica, črienka, chodálie, iver, jares, korbeľ, lesa, návlak, opátka, ratica, skjvoražník, tapša, vatráľ* a iné. Je tu i mnoho názvov rastlín a živočíchov, ktoré tvoria súčasť slovenskej botanickej a zoologickej nomenklatúry, napr. *rojovník, palina, paštrnák, smrekovec, črvotoč, ježovka, ikavec, sobol'* a mnohé iné.

Niektoré kapitoly obsahujú materiál z príliš úzkej oblasti. Napr. do 15. kapitoly sú zahrnuté iba významnejšie panovníci (kapitola má nadpis *Panovníci, cisári, kráľi*). Túto kapitolu by bolo možné zlučiť s predchádzajúcou (*Mytológia*), v ktorej sa uvádzajú jednak postavy z mytológie rozličných národov, jednak rozličné kmene a národy, do spoločnej kapitoly *História*.

Posledná kapitola (*Rôzne*) obsahuje zoznam medzinárodných poznávacích

značiek motorových vozidiel, zoznam bežne používaných skratiek, zoznam päťznačných jednotiek, ba nechýbajú ani indianske mená a výrazy.

Slovník je doplnený niekoľkými tabuľkami, v ktorých sú prehľadne uvedené napr. základné číslky vo viacerých jazykoch alebo názvy dní a mesiacov, chemické prvky a iné značky, miliónové mestá a iné údaje.

Pri posudzovaní jazykovej úrovne tejto príručky sústredili sme svoju pozornosť na terminologickú stránku. No už pri zbežnom prelistovaní najmä slovníkovej časti príručky sme zistili, že autori sa pri jej zostavovaní operali o spoľahlivý terminologický materiál. Potvrdiť nám to napokon aj zoznam použitej literatúry na konci príručky, kde sa uvádzajú aj dva ročníky časopisu Slovenské odborné názvoslovie. Jednako by sme chceli upozorniť na niektoré menšie nepresnosti. Miesto termínu „plastická hmota“, ktorým sa vysvetľuje heslo *bakelit* na str. 114, správne by malo byť *plastická látka*. Správna podoba českého termínu *čipek* v slovenčine je *čapík*, nie „čipok“ (150). Iste nedopatrením dostal sa do definície pri hesle *návojník* názov „tkáčsky stav“ (155), pretože na iných miestach sa v podobnom prípade používa správny výraz *krosná*.

Pri niektorých termínoch vyskytujú sa zasa menšie pravopisné alebo tlačové chyby. Chemický prvok *curium* je nesprávne prepísaný ako „kúrium“ (119), pri termine *lantán* chýba dĺžka v prípone („lantán“ 119). Cudzie podstatné meno „laterna“ (= lampa) použité na str. 81 v akuzative v spojení „laternú magiku“ pre nenáležitý dĺžka nad *ú* dostáva formu adjektíva (správne malo byť *laternu magiku*).

Neprijemné sú aj tlačové chyby napr. v slovách „exklózia“ (114) (správne *explozia*), „lemniskáta“ (153) (správne *lemniskáta*), „antibiotikum“ (113) (správne *antibiotikum*), „jazyková kosť“ (132) (správne *jazyková kosť*), „astatine“ (119) (správne *astatium*) a niektoré iné.

Za tvaroslovnú chybu pokladáme napr. tvar „granule“ (150) miesto správneho *granuly*. Nezvyklé sú aj tvary „obráteno“, „izolovano“ (7 a i) pre príslovky utvorené od slovesných prídavných mien *obrátený*, *izolovaný*. Vhodnejšie sú tvary *obrátené*, *izolované*.

Ďalej by sme sa chceli zmieniť o niektorých nedostatkoch definícií v slovníkovej časti príručky.

Najčastejšou chybou pri vetnej stavbe definícií je mechanické pripájanie vedľajšej (určujúcej) vety, ako to vidíme napr. pri heslách *galaktóza*, *námel* a inde: *galaktóza* — *jeden zo sacharidov, vzniká rozpadom mliečného cukru* (115) (správne ...*ktorý vzniká*... alebo ...*vznikajúci*), *námel* — *jedovatá huba, obrastá semeníky tráv* (58) (správne ...*ktorá obrastá*...) atď.

Niektoré definície zasa nie sú úplné. Napr. pri hesle *epistol* je takéto vysvetlenie: *proti migréne a na utíšenie nervov* (150). Chýba tu samozrejme nadradený pojem, bližšie označenie, zaraďujúce daný pojem do systému. V tomto prípade treba definíciu doplniť takto: *tabletky proti migréne a na*

utíšenie nervov, ako je to aj inde v podobnom prípade (*detrón* — *tabletky proti infekciám, dorminal* — *tabletky proti nespavosti*, 150 atď.).

Neobratnú alebo aj nepresnú štylizáciu spôsobuje na niektorých miestach snaha zabrániť opakovaniu rovnakých alebo podobne znejúcich slov v definícii. Na str. 131 pri hesle *hrabky* je takéto definícia: *malé hrablice na kose, aby ukladali zožaté obilie*. Autor definície zrejme nechcel dvakrát opakovať predložku na (*malé hrablice na kose na ukladanie zožatého obilia*). Výsledkom tejto snahy nie je však lepšia štylizácia; je to skôr naopak.

Pri definícii hesla *cieľník* — *muška na puške pre cieleň* — (126) by sa opakovaniu predložky na dalo vyhnúť inou štylizáciou, napr. *zacieľovacie zariadenie na puške*.

K nepresnosti viedla táto snaha pri definícii hesla *mincier* sa v slovníku definuje ako *jednoramenné vážky, ktorých rúčka ukazuje ťažkosť (!) váženého predmetu* (134). Tu by stačilo vypustiť slovo „váženého“, aby sa správny výraz váha nemusel nahrádzať nevhodným slovom „ťažkosť“ (ide o slovo s odlišným významom). Definícia by teda správne znela takto: *jednoramenné vážky, ktorých rúčka ukazuje váhu predmetu*.

Napokon by sme chceli poukázať ešte na jednu nepresnosť v slovníku. Na str. 95 definuje sa termín „cello“ ako *hudobný nástroj so strunami C, G, D, A*. O jednu stranu ďalej nachádzame ten istý termín v slovenskej podobe, teda *čelo* (ako sa správne u nás používa), definovaný ako *hudobný strunový nástroj*. Zostavovateľ slovníka sa tu dopustil viacerých chýb. Definícia pri hesle „cello“ nie je vecne celkom správna. Nie je to *hudobný nástroj so strunami C, G, D, A*, ale so strunami C, G, d, a. Heslo *čelo* tiež nie je presne definované. Definovať *čelo* ako *hudobný strunový nástroj* (správne malo byť *strunový hudobný nástroj*) nestačí, pretože takéto nástroje sú napr. aj husie. Správne by teda bolo definovať *čelo* ako *hudobný nástroj so strunami C, G, d, a* pri hesle „cello“ uviesť jednochodo odkaz na heslo *čelo*.

Poukázaním na týchto niekoľko nedostatkov najmä v slovníkovej časti príručky chceli sme autorov upozorniť, že ak sa žiada presnosť a logika od štítiteľov a zostavovateľov krížoviek, tým skôr ju treba dožadovať v slovníkovej práci pri definovaní pojmov.

V. Dužičková

Vocabulaire électrotechnique international. International electrotechnical vocabulary, 2. vydanie, Genève 1956—1957.

Medzinárodná elektrotechnická komisia (CEI — Commission elektrotechnique internationale) patri medzi prvé medzinárodné organizácie, ktorá venovala neobyčajnú pozornosť normovaniu terminológie. Výsledky svojho úsilia v tomto smere vydala tlačou už r. 1938. Teraz vychádza druhé, zrevizované vydanie Medzinárodného elektrotechnického slovníka, doplnené najmä o názvy z elektroniky, telekomunikácií a elektroakustiky.

Doteraz máme v rukách osem zväzkov: všeobecné definície (05), elektronika (07), stroje a transformátory (10), usmerňovače prúdu (11), transduktory (12), rozvodné dosky a spínače (15), ochranné relé (16) a elektrická vozba (30).

Všetky zväzky sú organizované rovnako. Po stručnom úvode — vo všetkých zväzkoch v podstate rovnakom — sa v systematickom rašení uvádzajú francúzske názvy s definíciami, potom anglické názvy s definíciami a napokon nemecké, španielske, talianske, poľské a švédske (bez definícií).

Definície, ako sa píše v úvode, nemajú byť súhrnným poučením o definovaných názvoch, ale majú byť natoľko jasné, aby sa daný názov chápal v rovnakom význame u všetkých elektrotechnikov. Preto sa v definíciách prejavuje snaha nájsť správny pomer medzi absolútnou presnosťou a jednoduchosťou, resp. stručnosťou. Z hľadiska terminológie, ako ukazujú aj naše skúsenosti, je to správna prax. Nezaszkodilo by však azda, keby sa k niektorým definíciám pripojili aj ilustrácie.

Rozumie sa, že pri systematickom rašení viacjazyčných termínov sú potrebné indexy. Na konci každého zväzku sú indexy v takom poradí jazykov, v akom sa uvádzajú termíny v systematickej časti, teda od francúzštiny po švédštinu; pri každom názve je patričný číselný symbol. Treba poznamenať, že číselno termínov je dosť komplikované, lebo pri každom termíne sa uvádza číslo skupiny, potom číslo sekcie a napokon číslo názvu. Názov *pole* (fr. *champ*) má napr. číslo 05-01-40: to znamená, že ide o názov zo skupiny 05 — základné definície, zo sekcie 01 — geometrické pojmy. Pravda, nie je to názov v poradí štyridsiaty, ale ôsmy, lebo pre číselovanie názvov sa používajú (z dôvodov nám neznámych) iba čísla zakončené na 0 a 5, a to v každej sekcii samostatne.

Používanie francúzštiny a angličtiny ako hlavných jazykov je dané tým, že tieto dva jazyky sú úradným jazykom Medzinárodnej normalizačnej organizácie (ISO). V mnohých prípadoch sa však ukazuje, že francúzština a čiastočne aj angličtina majú značné nevýhody v tom, že mnohé termíny vyjadrujú veľmi opisne. Napr. pre *vektorový potenciál* je vo fr. *potentiel vecteur d'un vecteur solénoïdal*, v angl. *vector potential of a solenoidal vector*, kým v nemčine a švédčine je názov *Vektorpotencial* a v poľštine *potencjal wektorowy*. Podobne proti angl. *total amplitude of oscillation of a periodic quantity* je v nem. *Schwingungsbreite*, proti fr. *amplitude d'une grandeur alternative symétrique* je v nem. *Scheltelwert*, vo švédčine *Amplitud*.

Nechceme tým, pravda, povedať, že by ten alebo onen jazyk nebol schopný vyjadriť všetky technické pojmy. Ide len o porovnanie rozličných možnosti a prostriedkov v jednotlivých jazykoch. Práve takéto zhrnutie termínov v siedmich jazykoch poskytuje bohatý materiál pre porovnávanie terminologických sústav v jednotlivých jazykoch, a to materiál tým cennejší, že znenie termínov schválili príslušné národné komisie. Je to teda materiál istý, nie iba slovníkový.

Za nedostatok tohto slovníka pokladáme, že sa v ňom neuvádzajú ruské názvy. Sama komisia si toho bola vedomá, lebo v každom zošite sa pripomína, že národná komisia SSSR bola poverená pripraviť a vydať tento slovník v ruštine.

Ján Horecký

BIOLOGICKÉ PRÁCE vychádzajú ako edícia biologických a lekárskeých vied SAV a sú doplnkom časopisu Biológia. Redakcia sem zaraďuje práce, ktoré sú pre časopis Biológia rozsiahle, ale pre menší rozsah sa nehodia ako samostatné publikácie. Jednotlivé práce vychádzajú v samostatných zošitoch.

Zošíť 1/58 zv. IV. K. Hrubý, Motýľí fauna mlyňanskeho arboréta III. SAV 1958, str. 40, obr., brož. Kčs 5,20
Zošíť 2/58 zv. IV. V. Dyk, Lipan podhorní v rôznych nadmořských polohách ČSR a Zakarpatskej Ukrajiny SSSR.

SAV 1958, str. 44, obr. 36, brož. Kčs 4,55.

Zošíť 3/58 zv. IV. M. Bokesová-Uherová, Bratislavaer Medizinisch-Naturwissenschaftlicher Verein.

SAV 1958, str. 84, brož. Kčs 8,20.
Zošíť 4/58 zv. IV. J. Klika, K fytoecenologii rašelinových a slatinnych spoločenstev na Záhorске nížine.

SAV 1958, str. 40, brož. Kčs 4,10.

Zošíť 5/58 zv. IV. M. Toman, Obecné zákonitosti účinku fungicidních létek.

SAV 1958, str. 64, obr. 19, brož. Kčs 8,20.

AKTUÁLNE PROBLÉMY Z CHIRURGIE ZAZÍVACÍCH ÚSTROJOV

Sbornik obsahuje referáty, ktoré boli prednesené na X. chirurgickom dni Kostlivého r. 1956.

Obsah: M. Matoušek, O vzťahoch českých a slovenských chirurgů k sovětské chirurgii. — V. Jedlička, K problému patologie akutní a chronické pankreatitidy. — J. Podlaha, Diagnostika, chirurgické léčení a komplikace cholangitidy. — A. Kukurá — T. Lito m e r i c k á, Desát rokov skúsenosti s blokádami splanchnických nervov v diferenciálnej diagnostike a liečbe akútých brušných príhod. — K. Čársky — M. Brix — E. Suchý, Ulceratíva kolitída. —

K. Holubec, Trueto va metoda v léčení otevřených zlomenin. — Š. Demjén, Problémy pri liečení pacientov s rážžetpomo pery a podnebia. SAV 1958, str. 112, obr. 23, brož. Kčs 9,40.

PESTOVANIE MARHÚL A ICH PREDČASNÉ HYNUTIE

Práca podáva súhrn doterajších československých i zahraničných poznatkov o pestovaní marhúľ so zameraním na osvetlenie príčin predčasného hynutia. V prvej kapitole sú zhrnuté prierezy stavu pestovania marhúľ v jednotlivých krajinách Európy (ČSR, SSSR, Maďarsko, Juhošlávia, Rakúsko, Bulharsko, Francúzsko) a v Číne. V druhej kapitole sa hovorí o podpníkoch. Tu sa stretávame s príspevkami, ktorých cieľom je predčasný vyhodnotenie lokálnych variet sliv ako podpníkov pre marhule, ako aj s otázkou ich selekcie. V ďalšej kapitole sa autori zaoberajú rozmnožovaním marhule. V štvrtej kapitole okrem teoretického príspevku s praktickým zameraním o šľachtení sa nachádzajú práce jednak šľachtiteľské, jednak práce o závažnejších otázkach agrotechniky. V piatej kapitole sa hovorí o škodlivých činiteľoch a v poslednej a doterajších výsledkoch komplexného výskumu marhúľových lokalít.

SAV 1958, str. 320, obr. 129, brož. Kčs 30,50.

M. Falčan — J. Tomčáni — I. Okáli — G. Brhlovič

ŠTÁTNE MAJETKY V EKONOMIKE PRECHODNÉHO OBDOBIA

Práca analyzuje vývoj ekonomiky štátnych majetkov od ich vzniku až do roku 1957. Vывodzuje zásady, podľa ktorých sa štátne majetky vyvíjajú, resp. majú vyvíjať v prechodnom období a vo svetle týchto zásad hodnotí skutočný vývoj štátnych majetkov na Slovensku.

SAV 1958, str. 152, brož. Kčs 13,—.